

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
Μ. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
της 12ης Σεπτεμβρίου 2017¹

Υπόθεση C-537/16

Garlsson Real Estate SA, υπό εκκαθάριση,
Stefano Ricucci,
Magiste International SA
κατά
Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (Consob)

[αίτηση του Corte suprema di cassazione
(Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ιταλία)
για την έκδοση προδικαστικής απόφασεως]

«Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Οδηγία 2003/6/ΕΚ –
Χειραγώγηση της αγοράς – Εθνική νομοθεσία προβλέπουσα διοικητική και ποινική κύρωση για τις
ίδιες πράξεις – Παραβίαση της αρχής ne bis in idem»

1. Με τις προτάσεις μου στην υπόθεση *Menci*², οι οποίες δημοσιεύονται ταυτόχρονα με τις παρούσες, εξετάζω σε ποιο βαθμό η αρχή ne bis in idem έχει εφαρμογή όταν οι νομοθεσίες ορισμένων κρατών μελών επιτρέπουν τη σώρευση διοικητικών και ποινικών κυρώσεων για τον κολασμό της μη καταβολής του ΦΠΑ. Αντικείμενο της υπό κρίση αιτήσεως προδικαστικής απόφασεως είναι το ίδιο αυτό ζήτημα, καίτοι οι εις διπλούν κολαζόμενες συμπεριφορές εντάσσονται, εν προκειμένω, στο πεδίο της «καταχρήσεως αγοράς», η οποία περιλαμβάνει τη μη σύννομη χρήση εμπιστευτικών πληροφοριών και τη χειραγώγηση των αγορών.

2. Η εναρμόνιση των διοικητικών κυρώσεων στον τομέα αυτόν πραγματοποιήθηκε με την οδηγία 2003/6/ΕΚ³, καταργηθείσα μεταγενέστερα με τον κανονισμό (ΕΕ) 596/2014⁴. Ο τελευταίος εναρμόνισε πλήρως το καθεστώς επιβολής διοικητικών κυρώσεων, ενώ η οδηγία 2014/57/ΕΕ⁵, εναρμόνιζε επίσης, μόνον όμως εν μέρει, τις επιβλητέες από τα κράτη μέλη στις συμπεριφορές αυτές ποινικές κυρώσεις⁶.

1 Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ισπανική.

2 Υπόθεση C-524/15 (στο εξής: προτάσεις *Menci*).

3 Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 28ης Ιανουαρίου 2003, για τις πράξεις προσώπων που κατέχουν εμπιστευτικές πληροφορίες και τις πράξεις χειραγώγησης της αγοράς (κατάχρηση αγοράς) (ΕΕ 2003, L 96, σ. 16).

4 Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Απριλίου 2014, για την κατάχρηση της αγοράς (κανονισμός για την κατάχρηση της αγοράς) και την κατάργηση της οδηγίας 2003/6/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και των οδηγιών της Επιτροπής 2003/124/ΕΚ, 2003/125/ΕΚ και 2004/72/ΕΚ (ΕΕ 2014, L 173, σ. 1). Ο κανονισμός 596/2014 αντικατέστησε την οδηγία 2003/6 με ισχύ από τις 3 Ιουλίου 2016.

5 Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Απριλίου 2014, περί ποινικών κυρώσεων για την κατάχρηση αγοράς (οδηγία για την κατάχρηση αγοράς) (ΕΕ 2014, L 173, σ. 179).

6 Ούτε ο κανονισμός 596/2014 ούτε η οδηγία 2014/57 εφαρμόζονται *ratione temporis* στην υπό κρίση υπόθεση της οποίας τα πραγματικά περιστατικά ανάγονται στο 2005.

I. Νομικό πλαίσιο

A. Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών του 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ)

3. Το πρωτόκολλο αριθ. 7 της ΕΣΔΑ, υπογραφέν στο Στρασβούργο στις 22 Νοεμβρίου 1984 (στο εξής: πρωτόκολλο αριθ. 7), ρυθμίζει, στο άρθρο του 4, το «δικαίωμα κάθε προσώπου να μη δικάζεται ή να τιμωρείται δύο φορές» ως εξής:

«1. Κανένας δεν μπορεί να διωχθεί ή να καταδικασθεί ποινικά από τα δικαστήρια του ίδιου κράτους, για μια παράβαση για την οποία ήδη αθώωθηκε ή καταδικάστηκε με αμετάκλητη απόφαση σύμφωνα με τον νόμο και την ποινική δικονομία του κράτους αυτού.

2. Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου δεν εμποδίζουν την επανάληψη της διαδικασίας, σύμφωνα με τον νόμο και την ποινική δικονομία του κράτους για το οποίο πρόκειται, εάν υπάρχουν αποδείξεις νέων ή μεταγενέστερων της απόφασης γεγονότων, ή υπήρξε θεμελιώδες σφάλμα της προηγούμενης διαδικασίας, που θα μπορούσαν να επηρεάσουν το αποτέλεσμα της υπόθεσης.

3. Καμία απόκλιση από αυτό το άρθρο δεν επιτρέπεται με βάση το άρθρο 15 της Σύμβασης.»

B. Δίκαιο της Ένωσης

1. Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων

4. Κατά το άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης):

«Κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικασθεί εντός της Ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με τον νόμο.»

5. Το άρθρο 52 προσδιορίζει την εμβέλεια και την ερμηνεία των δικαιωμάτων και των αρχών του Χάρτη:

«1. Κάθε περιορισμός στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζονται στον παρόντα Χάρτη πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών. Τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε στόχους γενικού ενδιαφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων.

[...]

3. Στον βαθμό που ο παρών Χάρτης περιλαμβάνει δικαιώματα που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους αποδίδει η εν λόγω Σύμβαση. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει το δίκαιο της Ένωσης να παρέχει ευρύτερη προστασία.

4. Στον βαθμό που ο παρών Χάρτης αναγνωρίζει θεμελιώδη δικαιώματα όπως απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, τα εν λόγω δικαιώματα πρέπει να ερμηνεύονται σύμφωνα με τις παραδόσεις αυτές.

[...]

6. Οι εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές πρέπει να λαμβάνονται πλήρως υπόψη όπως καθορίζεται στον παρόντα Χάρτη.

[...]»

2. Παράγωγο δίκαιο περί κατάχρησης της αγοράς

α) Οδηγία 2003/6

6. Κατά την αιτιολογική σκέψη 38:

«Για να εξασφαλιστεί η επάρκεια του κοινοτικού πλαισίου καταπολέμησης της κατάχρησης αγοράς, οι παραβάσεις των απαγορεύσεων ή υποχρεώσεων δυνάμει της παρούσας οδηγίας πρέπει να εντοπίζονται εγκαίρως και να επιβάλλονται κυρώσεις. Για τον σκοπό αυτό, οι κυρώσεις πρέπει να είναι αρκούντως αποτρεπτικές, ανάλογες προς τη βαρύτητα της παράβασης και προς τα αποκομισθέντα κέρδη και να επιβάλλονται με συνέπεια».

7. Το άρθρο 5 ορίζει:

«Τα κράτη μέλη απαγορεύουν σε κάθε πρόσωπο να προβαίνει σε χειραγώγηση της αγοράς.»

8. Κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1:

«Με την επιφύλαξη του δικαιώματος των κρατών μελών να επιβάλλουν ποινικές κυρώσεις, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν, σύμφωνα με την εθνική τους νομοθεσία, ότι μπορούν να λαμβάνονται τα κατάλληλα διοικητικά μέτρα ή να επιβάλλονται διοικητικές κυρώσεις κατά των προσώπων που ευθύνονται για τη μη συμμόρφωση με τις διατάξεις που θεσπίζονται δυνάμει της παρούσας οδηγίας. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε τα μέτρα αυτά να είναι αποτελεσματικά, ανάλογα και αποτρεπτικά.»

β) Κανονισμός 596/2014

9. Κατά την αιτιολογική σκέψη 71:

«[...] θα πρέπει να προβλέπεται ένα σύνολο διοικητικών κυρώσεων και άλλων διοικητικών μέτρων για τη διασφάλιση μιας κοινής προσέγγισης στα κράτη μέλη και την ενίσχυση του αποτρεπτικού χαρακτήρα τους. Η αρμόδια αρχή θα πρέπει να διαθέτει τη δυνατότητα να απαγορεύει σε πρόσωπα την άσκηση διευθυντικών καθηκόντων σε επιχειρήσεις παροχής επενδυτικών υπηρεσιών. Οι κυρώσεις που επιβάλλονται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις θα πρέπει να καθορίζονται συνεκτιμώντας, ενδεχομένως, παράγοντες όπως η αποστέρηση του οικονομικού οφέλους που έχει εντοπιστεί, η σοβαρότητα και η διάρκεια της παράβασης, τυχόν παράγοντες επιδείνωσης ή μετριασμού, η ανάγκη αποτρεπτικού χαρακτήρα των προστίμων και, εφόσον συντρέχει περίπτωση, να περιλαμβάνουν μια έκπτωση για συνεργασία με την αρμόδια αρχή. Ειδικότερα, το πραγματικό ποσό των διοικητικών προστίμων που επιβάλλονται σε συγκεκριμένη περίπτωση μπορεί να ανέρχεται στο μέγιστο επίπεδο που προβλέπεται από τον παρόντα κανονισμό ή στο ανώτατο επίπεδο που προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο, για ιδιαίτερα σοβαρές παραβάσεις, ενώ μπορούν να επιβάλλονται πρόστιμα σημαντικά χαμηλότερα από το μέγιστο επίπεδο για παραβάσεις ήσσονος σημασίας ή σε περίπτωση διακανονισμού. Ο παρών κανονισμός δεν περιορίζει τη δυνατότητα των κρατών μελών να προβλέπουν υψηλότερες διοικητικές κυρώσεις ή άλλα διοικητικά μέτρα».

10. Κατά την αιτιολογική σκέψη 72:

«Παρότι τίποτα δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να θεσπίζουν κανόνες τόσο για διοικητικές όσο και για ποινικές κυρώσεις για τις ίδιες παραβάσεις, τα κράτη μέλη δεν θα πρέπει να υποχρεούνται να θεσπίζουν κανόνες για διοικητικές κυρώσεις για παραβάσεις του παρόντος κανονισμού οι οποίες υπόκεινται ήδη στο εθνικό ποινικό δίκαιο έως τις 3 Ιουλίου 2016. Σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, τα κράτη μέλη δεν υποχρεούνται να επιβάλλουν τόσο διοικητικές όσο και ποινικές κυρώσεις για το ίδιο αδίκημα, αλλά μπορούν να το πράττουν αν επιτρέπεται από το εθνικό τους δίκαιο. Ωστόσο, η διατήρηση των ποινικών κυρώσεων αντί διοικητικών κυρώσεων για τις παραβάσεις του παρόντος κανονισμού ή της οδηγίας 2014/57/ΕΕ δεν θα πρέπει να μειώνουν ή να επηρεάζουν με άλλον τρόπο την ικανότητα των αρμόδιων αρχών σχετικά με τη συνεργασία και την πρόσβαση και την έγκαιρη ανταλλαγή πληροφοριών με τις αρμόδιες αρχές άλλων κρατών μελών για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού, ακόμη και έπειτα από τυχόν παραπομπή των σχετικών παραβάσεων στις αρμόδιες δικαστικές αρχές για να ασκηθεί ποινική δίωξη.»

11. Κατά την αιτιολογική σκέψη 77:

«Ο παρών κανονισμός σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ο Χάρτης). Συνεπώς, ο παρών κανονισμός θα πρέπει να ερμηνεύεται και να εφαρμόζεται σύμφωνα με τα εν λόγω δικαιώματα και αρχές [...]».

12. Το άρθρο 15 ορίζει:

«Απαγορεύεται η χειραγώγηση αγοράς ή η απόπειρα χειραγώγησης αγοράς».

13. Το άρθρο 12 καθορίζει, με τον ακόλουθο τρόπο, ποιες συμπεριφορές συνιστούν χειραγώγηση της αγοράς:

«1. Για τους σκοπούς του παρόντος κανονισμού, η χειραγώγηση αγοράς συνίσταται στις ακόλουθες δραστηριότητες:

α) διενέργεια συναλλαγής, τοποθέτησης εντολής για τη διενέργεια συναλλαγής ή οιαδήποτε άλλη συμπεριφορά η οποία:

i) δίδει, ή είναι πιθανόν να δώσει ψευδείς ή παραπλανητικές ενδείξεις σχετικά με την προσφορά, τη ζήτηση ή την τιμή ενός χρηματοπιστωτικού μέσου ή ενός σχετικού συμβολαίου άμεσης παράδοσης επί εμπορεύματος ή ενός εκπλειστηριαζόμενου προϊόντος βασιζόμενου επί δικαιωμάτων εκπομπής·

ii) διαμορφώνει, ή είναι πιθανόν να διαμορφώσει, την τιμή ενός ή περισσότερων χρηματοπιστωτικών μέσων ή ενός συνδεδεμένου με αυτά συμβολαίου άμεσης παράδοσης επί εμπορεύματος ή ενός εκπλειστηριαζόμενου προϊόντος βασιζόμενου επί δικαιωμάτων εκπομπής σε μη κανονικό ή τεχνητό επίπεδο·

[...]

β) διενέργεια συναλλαγής, τοποθέτηση εντολής για τη διενέργεια συναλλαγής ή οιαδήποτε άλλη δραστηριότητα ή συμπεριφορά που επηρεάζει, ή είναι πιθανόν να επηρεάσει την τιμή ενός ή περισσότερων χρηματοπιστωτικών μέσων ή ενός συνδεδεμένου με αυτά συμβολαίου άμεσης παράδοσης επί εμπορεύματος, ή ενός εκπλειστηριαζόμενου προϊόντος βασιζόμενου επί δικαιωμάτων εκπομπής και η οποία χρησιμοποιεί παραπλανητική μεθόδευση ή κάθε άλλη μορφή παραπλάνησης ή τέχνασμα·

- γ) διάδοση πληροφοριών διά των μέσων μαζικής ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένου του διαδικτύου, ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο, η οποία δίδει, ή είναι πιθανόν να δώσει ψευδείς ή παραπλανητικές ενδείξεις σχετικά με την προσφορά, τη ζήτηση ή την τιμή ενός χρηματοπιστωτικού μέσου ή ενός συνδεδεμένου με αυτά συμβολαίου άμεσης παράδοσης επί εμπορεύματος ή ενός εκπλειστηριαζόμενου προϊόντος βασιζόμενου επί δικαιωμάτων εκπομπής ή διαμορφώνει, ή είναι πιθανόν να διαμορφώσει, την τιμή ενός ή περισσότερων χρηματοπιστωτικών μέσων ή ενός συνδεδεμένου με αυτά συμβολαίου άμεσης παράδοσης επί εμπορεύματος σε μη κανονικό ή τεχνητό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένης της διάδοσης φημών, εφόσον το πρόσωπο που τις διέδωσε γνώριζε, ή όφειλε να γνωρίζει, ότι οι πληροφορίες ήταν ψευδείς ή παραπλανητικές·
- δ) διαβίβαση ψευδών ή παραπλανητικών πληροφοριών ή χορήγηση ψευδών ή παραπλανητικών στοιχείων για έναν δείκτη αναφοράς, εφόσον το πρόσωπο που πραγματοποίησε τη διαβίβαση ή τη χορήγηση των στοιχείων γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι ήταν ψευδείς ή παραπλανητικές, ή κάθε άλλη συμπεριφορά που συνεπάγεται τη χειραγώγηση του υπολογισμού του δείκτη αναφοράς.»

14. Το άρθρο 30 ρυθμίζει τα των διοικητικών κυρώσεων και άλλων διοικητικών μέτρων ως εξής:

«1. Με την επιφύλαξη τυχόν ποινικών κυρώσεων και με την επιφύλαξη των εποπτικών εξουσιών των αρμόδιων αρχών κατά το άρθρο 23, τα κράτη μέλη, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, προβλέπουν ότι οι αρμόδιες αρχές έχουν την εξουσία να λαμβάνουν και να επιβάλλουν κατάλληλες διοικητικές κυρώσεις και άλλα διοικητικά μέτρα κατ' ελάχιστον για τις ακόλουθες παραβάσεις:

- α) τις παραβάσεις των άρθρων 14 και 15, του άρθρου 16 παράγραφοι 1 και 2, του άρθρου 17 παράγραφοι 1, 2, 4, 5, και 8, του άρθρου 18 παράγραφοι 1 έως 6, του άρθρου 19 παράγραφοι 1, 2, 3, 5, 6, 7 και 11 και του άρθρου 20 παράγραφος 1· και
- β) μη συνεργασία ή μη συμμόρφωση με έρευνα ή επιθεώρηση ή αίτημα όπως αναφέρεται στο άρθρο 23 παράγραφος 2.

Τα κράτη μέλη μπορούν έως τις 3 Ιουλίου 2016 να αποφασίσουν να μη θεσπίσουν κανόνες σχετικά με διοικητικές κυρώσεις σύμφωνα με το πρώτο εδάφιο στις περιπτώσεις που οι παραβάσεις που αναφέρονται στο στοιχείο α) ή β) του εν λόγω εδαφίου υπόκεινται ήδη σε ποινικές κυρώσεις δυνάμει του εθνικού τους δικαίου. Στην περίπτωση αυτή, τα κράτη μέλη κοινοποιούν αναλυτικά στην Επιτροπή και την [Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών (στο εξής: ΕΑΚΑΑ)] τους σχετικούς κανόνες του ποινικού δικαίου.

Έως τις 3 Ιουλίου 2016, τα κράτη μέλη κοινοποιούν αναλυτικά τους κανόνες που αναφέρονται στο πρώτο και δεύτερο εδάφιο στην Επιτροπή και στην ΕΑΚΑΑ. Κοινοποιούν χωρίς καθυστέρηση στην Επιτροπή και στην ΕΑΚΑΑ οποιαδήποτε μεταγενέστερη τροποποίησή τους.

2. Τα κράτη μέλη, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, διασφαλίζουν ότι οι αρμόδιες αρχές έχουν την εξουσία να λαμβάνουν και/ή να επιβάλλουν τα κατωτέρω διοικητικά μέτρα και κυρώσεις κατ' ελάχιστον, στην περίπτωση των παραβάσεων που προβλέπονται στην παράγραφο 1 στοιχείο α):

[...]».

γ) Οδηγία 2014/57

15. Κατά τις αιτιολογικές σκέψεις 22, 23 και 27:

- «(22) Οι εκ της παρούσης οδηγίας υποχρεώσεις να προβλεφθούν στο εθνικό δίκαιο ποινές σε φυσικά πρόσωπα και κυρώσεις σε νομικά πρόσωπα δεν απαλλάσσουν τα κράτη μέλη από την υποχρέωση να προβλέπουν στο εθνικό δίκαιο διοικητικές κυρώσεις και άλλα μέτρα για τις παραβιάσεις που προβλέπονται στον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 596/2014 εκτός αν τα κράτη μέλη έχουν αποφασίσει, σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 596/2014, να θεσπίσουν μόνο ποινικές κυρώσεις για τέτοιες παραβάσεις στο εθνικό τους δίκαιο.
- (23) Το πεδίο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας καθορίζεται κατά τρόπον που να συμπληρώνει και να εξασφαλίζει την αποτελεσματική εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 596/2014. Ενώ ένα αδίκημα πρέπει να είναι αξιόποιο, δυνάμει της παρούσας οδηγίας εφόσον διαπράττεται εκ προθέσεως και, τουλάχιστον σε σοβαρές περιπτώσεις, η επιβολή κυρώσεων για παράβαση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 596/2014 δεν προϋποθέτει ότι η πρόθεση έχει αποδειχθεί ή ότι έχει χαρακτηριστεί ως σοβαρό. Κατά την εφαρμογή του εθνικού δικαίου μεταφοράς της παρούσας οδηγίας, τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξασφαλίζουν ότι η επιβολή ποινικών κυρώσεων επί αδικημάτων κατά την παρούσα οδηγία και διοικητικών κυρώσεων σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ) αριθ. 596/2014 δεν συνεπάγεται παραβίαση της αρχής κατά την οποία δεν χωρεί νέα δίωξη για το ίδιο αδίκημα (*ne bis in idem*).

[...]

- (27) Η παρούσα οδηγία σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (“Χάρτης”), όπως αυτά κατοχυρώνονται στη ΣΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να εφαρμόζεται με τον δέοντα σεβασμό του δικαιώματος [...] του προσώπου να μην δικάζεται ή να μην τιμωρείται δύο φορές στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών για την ίδια αξιόποινη πράξη (άρθρο 50).»

16. Κατά το άρθρο 5:

«1. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα δέοντα μέτρα για να εξασφαλίζεται ότι η χειραγώγηση της αγοράς, όπως αναφέρεται στην παράγραφο 2, συνιστά ποινικό αδίκημα τουλάχιστον σε σοβαρές περιπτώσεις και εφόσον διαπράττεται εκ προθέσεως.

2. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, η χειραγώγηση αγοράς συνίσταται στις ακόλουθες δραστηριότητες:

- α) πραγματοποίηση συναλλαγής, αποστολή εντολής διαπραγμάτευσης ή οποιαδήποτε άλλη συμπεριφορά ή δραστηριότητα η οποία:
- i) παρέχει ψευδείς ή παραπλανητικές ενδείξεις σχετικά με την προσφορά, τη ζήτηση ή την τιμή ενός χρηματοπιστωτικού μέσου ή μιας συναφούς με αυτό σύμβασης χρηματιστηριακού εμπορεύματος τοις μετρητοίς· ή
 - ii) διαμορφώνει σε μη κανονικό ή σε τεχνητό επίπεδο την τιμή ενός ή περισσότερων χρηματοπιστωτικών μέσων ή ενός συναφούς με αυτά συμβολαίου άμεσης παράδοσης επί εμπορευμάτων·

[...]

- β) πραγματοποίηση συναλλαγής, διαβίβαση εντολής διαπραγμάτευσης ή οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα ή συμπεριφορά η οποία επηρεάζει την τιμή ενός ή περισσότερων χρηματοπιστωτικών μέσων ή συναφούς με αυτά συμβολαίου άμεσης παράδοσης επί εμπορευμάτων, με χρησιμοποίηση εικονικής διάταξης ή κάθε άλλης μορφής παραπλάνηση ή τέχνασμα·
- γ) διάδοση πληροφοριών μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένου του διαδικτύου, ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο, που παρέχουν ψευδείς ή παραπλανητικές ενδείξεις σχετικά με την προσφορά, τη ζήτηση ή την τιμή ενός χρηματοπιστωτικού μέσου ή συναφούς με αυτά συμβολαίου άμεσης παράδοσης επί εμπορευμάτων, ή η διαμόρφωση σε μη κανονικό ή σε τεχνητό επίπεδο της τιμής ενός ή περισσότερων χρηματοπιστωτικών μέσων ή ενός συναφούς με αυτά συμβολαίου άμεσης παράδοσης επί εμπορευμάτων, όταν τα εν λόγω πρόσωπα προσπορίζονται από τη διάδοση των εν λόγω πληροφοριών ίδιο ή υπέρ τρίτου πλεονέκτημα ή όφελος· ή
- δ) η διαβίβαση ψευδών ή παραπλανητικών πληροφοριών, ή η διενέργεια ψευδών ή παραπλανητικών εισροών, ή κάθε άλλη συμπεριφορά συνεπαγομένη τη χειραγώγηση του τρόπου υπολογισμού του κριτηρίου αξιολόγησης.»

17. Κατά το άρθρο 7:

«1. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι τα αδικήματα που αναφέρονται στα άρθρα 3 έως 6 τιμωρούνται με αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις.

2. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι τα αδικήματα που αναφέρονται στα άρθρα 3 και 5 τιμωρούνται με στερητική της ελευθερίας ποινή, το ανώτατο όριο της οποίας ανέρχεται τουλάχιστον σε τέσσερα έτη.

3. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι το αδίκημα του άρθρου 4 τιμωρούνται με μέγιστη ποινή φυλάκισης τουλάχιστον δύο ετών.»

Γ. Ιταλικό δίκαιο

18. Το Decreto Legislativo 58/1998, Testo unico delle disposizioni in materia di intermediazione finanziaria (νομοθετικό διάταγμα 58/1998, κωδικοποιημένο κείμενο διατάξεων για τη χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση, στο εξής: TUF), ορίζει στο άρθρο του 185, παράγραφοι 1 και 2, τα εξής:

«1. Τιμωρείται με στερητική της ελευθερίας ποινή ενός έως έξι ετών και με πρόστιμο από είκοσι χιλιάδες ευρώ έως πέντε εκατομμύρια ευρώ όποιος διαδίδει ψευδή στοιχεία ή προβαίνει σε εικονικές συναλλαγές ή άλλες παράτυπες ενέργειες δυνάμενες να προκαλέσουν ουσιώδη μεταβολή της τιμής των χρηματοπιστωτικών μέσων.

2. Το δικαστήριο δύναται να αυξήσει το ύψος του προστίμου έως το τριπλάσιο του προβλεπόμενου ποσού ή έως το δεκαπλάσιο της αξίας του προσπορισθέντος από την παράβαση προϊόντος ή ωφελήματος, όταν το ύψος του προστίμου κρίνεται χαμηλό, ακόμη και αν έχει επιβληθεί το ανώτατο προβλεπόμενο ποσό, λαμβανομένης υπόψη της απαξίας της παραβατικής συμπεριφοράς, των προσωπικών χαρακτηριστικών του παραβάτη ή της αξίας του προσπορισθέντος προϊόντος ή ωφελήματος.»

19. Το άρθρο 187ter, παράγραφος 1, του TUF⁷ ορίζει:

«Με την επιφύλαξη των ποινικών κυρώσεων, όταν η πράξη συνιστά αδίκημα, τιμωρείται με διοικητικό πρόστιμο από εκατό χιλιάδες ευρώ έως εικοσιπέντε εκατομμύρια ευρώ όποιος, διά των μέσων μαζικής ενημέρωσης, περιλαμβανομένου του Διαδικτύου, ή με οιοδήποτε άλλο μέσο, διαδίδει πληροφορίες, φήμες ή ψευδείς ή παραπλανητικές ειδήσεις παρέχουσες ή δυνάμενες να παράσχουν ψευδή ή παραπλανητικά στοιχεία σχετικά με τα χρηματοπιστωτικά μέσα.»

20. Το άρθρο 187ter, παράγραφος 3, στοιχείο c, του TUF προβλέπει ότι, με την επιφύλαξη των ποινικών κυρώσεων, όταν η πράξη συνιστά ποινικό αδίκημα, τα ίδια διοικητικά πρόστιμα επιβάλλονται σε όποιον προβαίνει σε «συναλλαγές ή εντολές για τη διενέργεια συναλλαγών οσάκις χρησιμοποιούνται παραπλανητικές μεθοδεύσεις ή κάθε είδους παραπλάνηση ή τέχνασμα».

21. Κατά το άρθρο 187duodecies, παράγραφος 1, του TUF:

«Η διοικητική διαδικασία ελέγχου και η διαδικασία της ανακοπής του άρθρου 187septies δεν δύναται να ανασταλούν εκκρεμώσεως της ποινικής διαδικασίας η οποία έχει ως αντικείμενο τα ίδια πραγματικά περιστατικά ή περιστατικά από τη διαπίστωση των οποίων εξαρτάται ο χαρακτηρισμός της πράξεως.»

22. Το άρθρο 187terdecies, παράγραφος 1, του TUF προβλέπει:

«Όταν για την ίδια πράξη επιβλήθηκε κατά του αυτουργού ή του νομικού προσώπου διοικητικό πρόστιμο δυνάμει του άρθρου 187septies [...] το πρόστιμο ή η χρηματική ποινή που επιβλήθηκε λόγω του ποινικού αδικήματος εισπράττεται μόνο κατά το μέρος που υπερβαίνει το ποσό που εισπράχθηκε από τη διοικητική αρχή.»

23. Το άρθρο 649 («Απαγόρευση δεύτερης δίκης») του codice di procedura penale (Κώδικα Ποινικής Δικονομίας) προβλέπει:

«Κατά του αθωωθέντος ή καταδικασθέντος με απόφαση ή διάταξη ποινικού δικαστηρίου που έχει καταστεί αμετάκλητη δεν μπορεί να κινηθεί νέα ποινική διαδικασία για την ίδια πράξη ακόμη κι αν αυτή τυγχάνει διαφορετικής εκτιμήσεως σε ό, τι αφορά τον νομικό της χαρακτηρισμό, τη σοβαρότητά της ή τις περιστάσεις, με την επιφύλαξη των διατάξεων των άρθρων 69, παράγραφος 2, και 345.»

II. Διαφορά της κύριας δίκης και προδικαστικά ερωτήματα

24. Η Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (εθνική επιτροπή κεφαλαιαγοράς, στο εξής: Consob) επέβαλε, στις 9 Σεπτεμβρίου 2007, διοικητικό πρόστιμο 10 200 000 ευρώ στον Stefano Ricucci και σε δύο εταιρίες υπό τη διοίκησή του (Magiste International SA και Garlsson Real Estate SA), ως αλληλεγγύως ευθυνόμενες. Οι πράξεις που του καταλογίστηκαν, τελεσθείσες το 2005, χαρακτηρίστηκαν ως πράξεις χειραγωγήσεως της αγοράς, σύμφωνα με το άρθρο 187ter, παράγραφος 3, στοιχείο c, και το άρθρο 187quinquies, παράγραφος 1, στοιχείο a, του TUF.

25. Ο S. Ricucci και οι δύο εταιρίες προσέφυγαν κατά της διοικητικής κυρώσεως ενώπιον του Corte di appello di Roma (εφετείου Ρώμης, Ιταλία), το οποίο, με απόφαση της 2ας Ιανουαρίου 2009, μείωσε το ποσό της κυρώσεως στα 5 000 000 ευρώ.

⁷ Εισαχθέν με τον legge 18 aprile 2005, n. 62, disposizioni per l'adempimento di obblighi derivanti dall'appartenenza dell'Italia alle Comunità europee, legge comunitaria 2004 (νόμο 62/2005, της 18ης Απριλίου 2005, διατάξεις προς εκτέλεση των υποχρεώσεων που απορρέουν από την ένταξη της Ιταλίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, κοινοτικός νόμος του 2004).

26. Όλα τα εμπλεκόμενα μέρη άσκησαν ενώπιον του Corte suprema di cassazione (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ιταλία) αναίρεση κατά της αποφάσεως αυτής. Συγκεκριμένα, ο S. Ricucci προέβαλε, με την αίτησή του αναιρέσεως, ως σημαντικό στοιχείο, το γεγονός ότι είχε ήδη καταδικαστεί για τις ίδιες πράξεις με αμετάκλητη ποινική απόφαση, της 10ης Δεκεμβρίου 2008, εκδοθείσα από το Tribunale di Roma (δικαστήριο Ρώμης, Ιταλία).

27. Πράγματι, κατά του S. Ricucci είχε κινηθεί, παράλληλα, ποινική διαδικασία για τις ίδιες πράξεις⁸ για τις οποίες είχε επιβληθεί διοικητική κύρωση. Η ποινική διαδικασία περατώθηκε, κατόπιν συμφωνίας μεταξύ του εισαγγελέα και του κατηγορουμένου ως προς το ύψος της ποινής, με την έκδοση αποφάσεως της 10ης Δεκεμβρίου 2008, με την οποία το Tribunale di Roma (δικαστήριο Ρώμης) επέβαλε στον S. Ricucci στερητική της ελευθερίας ποινή τεσσάρων ετών και έξι μηνών, μειωθείσα στα τρία έτη λόγω της επιλογής της διαδικασίας συμβιβασμού, καθώς και διάφορες παρεπόμενες ποινές⁹. Μεταγενέστερα, η ποινή εξαλείφθηκε, συνεπεία της απονεμηθείσας δυνάμει του νόμου 241/06 χάριτος.

28. Η (ποινική) απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 2008 κατέστη αμετάκλητη στις 11 Σεπτεμβρίου 2009, κατόπιν απορρίψεως από το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) της ασκηθείσας κατά αυτής αιτήσεως αναιρέσεως.

29. Κατά την εκδίκαση της ασκηθείσας κατά της αποφάσεως της 2ας Ιανουαρίου 2009 αιτήσεως αναιρέσεως, το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) διαβίβασε τη δικογραφία της υποθέσεως στο Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο, Ιταλία) προκειμένου το τελευταίο να αποφανθεί επί της συνταγματικότητας του άρθρου 187ter, παράγραφος 1, του TUF.

30. Το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) έκρινε, ωστόσο, με την απόφαση υπ' αριθ. 102, της 12ης Μαΐου 2016, απαράδεκτο το ερώτημα περί συνταγματικότητας¹⁰. Κατόπιν της αποφάσεως αυτής, το αιτούν δικαστήριο εξηγεί, με τη διάταξή του περί παραπομπής, τους λόγους για τους οποίους η έλλειψη εθνικών κανόνων περί επεκτάσεως της αρχής ne bis in idem στις σχέσεις μεταξύ ποινικών και διοικητικών κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα δεν φαίνεται να συνάδει με τις αρχές του δικαίου της Ένωσης. Κατά την κρίση του, οι υπερεθνικές αρχές κωλύουν την ύπαρξη διπλής διαδικασίας και, ως εκ τούτου, τη δυνατότητα σωρεύσεως ποινικών και διοικητικών κυρώσεων, επιβαλλομένων στο πλαίσιο διαφορετικών διαδικασιών, οσάκις οι τελευταίες έχουν χαρακτήρα ποινικής κυρώσεως.

31. Το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) εκτιμά, επομένως, ότι η κίνηση διοικητικής διαδικασίας και η έκδοση συναφώς αποφάσεως, μετά την ποινική καταδίκη του S. Ricucci, ενδέχεται να συνιστούν παράβαση της αρχής ne bis in idem η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη, σύμφωνα με την απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson¹¹, και τη νομολογία του ΕΔΔΑ [αποφάσεις της 4ης Μαρτίου 2014, Grande Stevens κ.λπ. κατά Ιταλίας

8 Σύμφωνα με τη διάταξη περί παραπομπής, με την κατηγορία η οποία εκτίθεται στο σημείο ζ' της εκδοθείσας κατόπιν συμβιβασμού καταδικαστικής αποφάσεως προσάπτεται στον S. Ricucci, υπό την ιδιότητα του προέδρου του διοικητικού συμβουλίου της Magiste International SA και του εν τοις πράγμασι ιδιοκτήτη της Garlsson Real Estate SA, «διάδοση ψευδών ειδήσεων δυνάμενων να προκαλέσουν ουσιώδη μεταβολή της τιμής της μετοχής της RCS Mediagroup», μέσω πράξεων οι οποίες αποδείχθηκε συγκεκριμένα ότι είναι κατ' ουσίαν οι ίδιες με αυτές της διοικητικής παραβάσεως, το δε πρόσωπο σε βάρος του οποίου επιβλήθηκε η διοικητική κύρωση είναι το ίδιο με αυτό που καταδικάστηκε ποινικώς.

9 Οι παρεπόμενες ποινές συνίσταντο σε α) απαγόρευση διοικήσεως νομικών προσώπων και επιχειρήσεων για χρονικό διάστημα τριών ετών, β) στέρηση της ικανότητας συνάψεως δημοσίων συμβάσεων για τρία έτη, εκτός αν είναι αποδέκτης παροχής δημόσιας υπηρεσίας, γ) απαγόρευση εκπροσωπήσεως ή παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών επί φορολογικών ζητημάτων για τρία έτη, δ) μόνιμη στέρηση της ιδιότητας μέλους φορολογικής επιτροπής, ε) δημοσίευση της αποφάσεως σε δύο εφημερίδες εθνικής κυκλοφορίας, και στ) απαγόρευση ασκήσεως δημοσίου αξιώματος για τρία έτη.

10 Κατά την κρίση του, το αιτούν δικαστήριο έπρεπε «να λύσει τον Γόρδιο δεσμό» διασαφηνίζοντας το ζήτημα των σχέσεων μεταξύ της έννοιας της αρχής ne bis in idem η οποία συνάγεται από την ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ, και της έννοιας της αρχής ne bis in idem όσον αφορά τις καταχρηστικές πρακτικές στην αγορά, όπως συνάγεται από το σύστημα της Ένωσης και να καθορίσει εάν η αρχή αυτή έχει, κατά το δίκαιο της Ένωσης, άμεση εφαρμογή στο εσωτερικό νομικό σύστημα ενός κράτους μέλους.

11 Υπόθεση C-617/10, EU:C:2013:105.

(CE:ECHR:2014:0304JUD001864010)· της 20ής Μαΐου 2014, Nykänen κατά Φινλανδίας (CE:ECHR:2014:0520JUD001182811)· της 27ης Νοεμβρίου 2014, Lucky Dev κατά Σουηδίας (CE:ECHR:2014:1127JUD000735610)· και της 10ης Φεβρουαρίου 2009, Zolotukhin κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2009:0210JUD001493903)].

32. Υπό τις συνθήκες αυτές, το αιτούν δικαστήριο υποβάλλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Αντιβαίνει στο άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ερμηνeuόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 7 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, της σχετικής νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της εθνικής νομοθεσίας, η δυνατότητα κινήσεως διοικητικής διαδικασίας με αντικείμενο πράξη (παράνομη συμπεριφορά χειραγωγήσεως της αγοράς) για την οποία υπάρχει ήδη αμετάκλητη ποινική καταδίκη σε βάρος του ιδίου προσώπου;
- 2) Δύναται εθνικό δικαστήριο να εφαρμόσει ευθέως τις αρχές του δικαίου της Ένωσης όσον αφορά την αρχή “ne bis in idem” βάσει του άρθρου 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ερμηνeuόμενου υπό το πρίσμα του άρθρου 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 7 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, της σχετικής νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της εθνικής νομοθεσίας;»

33. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η Consob, η Ιταλική, η Γερμανική και η Τσεχική Κυβέρνηση, καθώς και η Επιτροπή.

34. Κατά την επ’ ακροατηρίου συζήτηση της 30ής Μαΐου 2017, διεξαχθείσα από κοινού για την υπόθεση *Menci* (C-524/15) και τις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις *Di Puma* (C-596/16) και *Consob* (C-597/16), παρενέβησαν ο εκπρόσωπος του S. Ricucci, η Ιταλική και η Γερμανική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή.

III. Ανάλυση των προδικαστικών ερωτημάτων

35. Πριν να προτείνω απάντηση στα δύο προδικαστικά ερωτήματα, κρίνω σκόπιμο να προβώ σε δύο διευκρινίσεις. Η πρώτη αφορά τη μη ύπαρξη αμφιβολιών περί της εφαρμογής εν προκειμένω του άρθρου 50 του Χάρτη, καθ’ ο μέρος η εθνική νομοθεσία περί καταχρήσεως της αγοράς, δυνάμει της οποίας επεβλήθησαν οι επίμαχες κυρώσεις, θεσπίστηκε από το ιταλικό κράτος για τη μεταφορά της οδηγίας 2003/6 στο εθνικό δίκαιο.

36. Πράγματι, το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη, όσον αφορά τη δράση των κρατών μελών, ορίζεται στο άρθρο του 51, παράγραφος 1, το οποίο προβλέπει ότι οι διατάξεις του Χάρτη απευθύνονται σε αυτά μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη πρέπει να γίνονται σεβαστά κατά την εφαρμογή των εσωτερικών κανόνων οι οποίοι, με τη σειρά τους, αντανακλούν κανόνες της Ένωσης ή έλκουν την καταγωγή τους από αυτούς¹². Αντιθέτως, το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επί έννομης καταστάσεως μη εμπίπτουσας στο εν λόγω πεδίο, οι δε διατάξεις του Χάρτη δεν μπορούν να θεμελιώσουν από μόνες τους την αρμοδιότητα αυτή¹³.

¹² Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψεις 18 έως 22).

¹³ Επομένως, στην Ιταλία, οι επιβαλλόμενες λόγω μη καταβολής του φόρου εισοδήματος φορολογικές και ποινικές κυρώσεις δεν σνεπάγονται εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη. Για τον λόγο αυτό, το Δικαστήριο, με τη διάταξη της 15ης Απριλίου 2015, *Burzio* (C-497/14, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:251), κήρυξε εαυτό αναρμόδιο να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος.

37. Η δεύτερη διευκρίνιση αφορά την επιλογή του Ιταλού νομοθέτη να θεσπίσει, το 2005, σύστημα παράλληλων διαδικασιών και κυρώσεων (διοικητικών και ποινικών) για την καταστολή των συμπεριφορών που συνιστούν κατάχρηση της αγοράς, κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 2003/6.

38. Το σύστημα αυτό των παράλληλων διαδικασιών, διοικητικών και ποινικών (*doppio binario sanzionatorio*), παρουσιάζει ορισμένα χαρακτηριστικά που το καθιστούν δυσχερώς συμβιβάσιμο με την αρχή *ne bis in idem* του άρθρου 50 του Χάρτη, όπως εκθέτει το αιτούν δικαστήριο. Εάν το σύστημα αυτό είχε εγκαθιδρυθεί δυνάμει της οδηγίας 2003/6, θα μπορούσε να τεθεί ζήτημα πιθανής ακυρότητάς του, λόγω, ακριβώς, της ενδεχόμενης παραβάσεως του άρθρου 50 του Χάρτη.

39. Κατά την κρίση μου, ωστόσο, η οδηγία 2003/6 δεν υποχρεώνει τα κράτη μέλη να θεσπίσουν σύστημα παράλληλων διαδικασιών, διοικητικών και ποινικών, για την καταστολή αυτού του είδους παράνομων συμπεριφορών. Ως εκ τούτου, εκτιμώ ότι η οδηγία αυτή δεν είναι ασύμβατη προς το άρθρο 50 του Χάρτη¹⁴.

40. Κατόπιν των ανωτέρω διευκρινίσεων, θα αναλύσω καταρχάς τη νομοθεσία της Ένωσης σχετικά με την κατάχρηση της αγοράς, υπό το πρίσμα της αρχής *ne bis in idem*, για να εξηγήσω, εν συνεχεία, με συνεκτικό τρόπο το περιεχόμενο του άρθρου 50 του Χάρτη. Τέλος, θα προτείνω απάντηση επί των δύο ερωτημάτων του αιτούντος δικαστηρίου.

A. Η νομοθεσία της Ένωσης σχετικά με την κατάχρηση της αγοράς και η αρχή *ne bis in idem*

41. Η οδηγία 2003/6 απαγορεύει τις πράξεις καταχρήσεως της αγοράς, με σκοπό την προστασία της ακεραιότητας των χρηματοπιστωτικών αγορών και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης των επενδυτών. Οι τελευταίοι πρέπει να χαίρουν της εγγυήσεως ότι θα δραστηριοποιούνται επί ίσοις όροις και ότι θα προστατεύονται έναντι της παράνομης χρήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών¹⁵.

42. Το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/6 απαιτεί από τα κράτη να τιμωρούν τις παράνομες αυτές συμπεριφορές με αρκούντως αποτρεπτικές, αποτελεσματικές και αναλογικές κυρώσεις¹⁶. Μολονότι δεν υποχρεώνει τα κράτη μέλη να επιβάλλουν τις κυρώσεις αυτές κατά των πράξεων προσώπων που κατέχουν εμπιστευτικές πληροφορίες ως ποινικές, εντούτοις, ουδόλως το απαγορεύει. Έτι περαιτέρω, κατά το Δικαστήριο, «ενόψει της φύσεως των επίμαχων παραβάσεων και του βαθμού αυστηρότητας των κυρώσεων που ενδέχεται να επισύρουν, οι κυρώσεις αυτές μπορούν, για την εφαρμογή της ΕΣΔΑ, να χαρακτηρισθούν ως ποινικές κυρώσεις»¹⁷.

43. Η οδηγία 2003/6 δεν κάνει αναφορά στην αρχή *ne bis in idem* ούτε στην ανάγκη διαρθρώσεως, υπό την επιρροή της, των σχέσεων μεταξύ διοικητικής καταστολής και ποινικής διώξεως των συμπεριφορών καταχρήσεως της αγοράς. Από τη σιγή αυτή δεν μπορεί, ωστόσο, να συναχθεί ότι ενθαρρύνεται η υιοθέτηση συστήματος παράλληλων διαδικασιών για τον κολασμό των συμπεριφορών αυτών. Η οδηγία καταλείπει ευρεία ελευθερία στα κράτη όσον αφορά τη διαμόρφωση της σχέσεως μεταξύ των διοικητικών αυτών κυρώσεων και των ποινικών, ουδόλως δε τα εμποδίζει να θεσπίσουν μηχανισμούς διασφαλίζοντας τον σεβασμό του δικαιώματος *ne bis in idem*, κατά τρόπο ώστε να αποφεύγονται οι παράλληλες διαδικασίες και κυρώσεις.

14 Ο κανονισμός 596/2014 και η οδηγία 2014/57, μη έχοντες εν προκειμένω εφαρμογή καθόσον τέθηκαν σε ισχύ μετά την τέλεση των κολασθεισών πράξεων (2005), ουδόλως υποχρεώνουν τα κράτη μέλη να θεσπίσουν σύστημα παράλληλων διαδικασιών για την καταστολή των καταχρήσεων της αγοράς.

15 Αποφάσεις της 23ης Δεκεμβρίου 2009, Spector Photo Group και Van Raemdock (C-45/08, EU:C:2009:806, σκέψη 47), της 7ης Ιουλίου 2011, IMC Securities (C-445/09, EU:C:2011:459, σκέψη 27), της 28ης Ιουνίου 2012, Geltl (C-19/11, EU:C:2012:397, σκέψη 33), και της 11ης Μαρτίου 2015, Lafonta (C-628/13, EU:C:2015:162, σκέψη 21).

16 Βλ. αιτιολογική σκέψη 38 της οδηγίας 2003/6, παρατεθείσα στο σημείο 6.

17 Απόφαση της 23ης Δεκεμβρίου 2009, Spector Photo Group και Van Raemdock (C-45/08, EU:C:2009:806, σκέψη 42).

44. Το παράγωγο δίκαιο της Ένωσης περί καταχρήσεως της αγοράς τροποποιήθηκε εκ βάθρων με τον κανονισμό 596/2014 (ο οποίος αντικατέστησε την οδηγία 2003/6) και την οδηγία 2014/57, η οποία εναρμονίζει τις επιβλητές από τα κράτη μέλη σε αυτού του είδους τις συμπεριφορές ποινικές κυρώσεις. Καίτοι τα νομοθετικά αυτά κείμενα δεν έχουν εν προκειμένω εφαρμογή, για τους λόγους διαχρονικού δικαίου που έχω ήδη εκθέσει, από αμφότερα μπορούν να εξαχθούν χρήσιμα για την υπό κρίση υπόθεση συμπεράσματα.

45. Όσον αφορά τις διοικητικές διαδικασίες και κυρώσεις, ο κανονισμός 596/2014 ενισχύει σημαντικά τις εποπτικές, ελεγκτικές και κυρωτικές εξουσίες των εθνικών αρχών. Συγκεκριμένα, το άρθρο του 30, παράγραφος 2, παρέχει στα κράτη μέλη την εξουσία «να λαμβάνουν και να επιβάλλουν κατάλληλες διοικητικές κυρώσεις και άλλα διοικητικά μέτρα» ιδιαιτέρως αυστηρά¹⁸.

46. Παρά τον τυπικό χαρακτηρισμό τους, ορισμένες από τις *κατ' όνομα* διοικητικές αυτές κυρώσεις έχουν στην πραγματικότητα ποινικό χαρακτήρα, σύμφωνα με τα κριτήρια Engel της νομολογίας του ΕΔΔΑ¹⁹, υιοθετηθέντα από το Δικαστήριο με τις αποφάσεις του Bonda²⁰ και Åkerberg Fransson²¹. Όπως έχω ήδη αναφέρει, το Δικαστήριο αναγνώρισε με την απόφαση Spector Photo Group και Van Raemdock ότι αυτού του είδους οι κυρώσεις μπορούν να χαρακτηριστούν ως ποινικές, λόγω του βαθμού αυστηρότητάς τους και της φύσεως των παραβάσεων που επιδιώκουν να καταστείλουν²².

47. Η περίπτωση, ακριβώς, αυτή (ότι ορισμένες από τις προβλεπόμενες στον κανονισμό 596/2014 διοικητικές κυρώσεις έχουν, στην πραγματικότητα, ποινικό χαρακτήρα) εγείρει ζήτημα συμβατότητάς τους με τις επιβλητές στις ίδιες συμπεριφορές καταχρήσεως της αγοράς ποινικές κυρώσεις, σύμφωνα με την οδηγία 2014/57, υπό το πρίσμα του δικαιώματος *ne bis in idem*.

48. Ο κανονισμός 596/2014 ουδεμία ρητή αναφορά περιέχει ως προς το σημείο αυτό. Ωστόσο, το άρθρο του 30, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, επιτρέπει στα κράτη μέλη να αποφασίσουν, έως τις 3 Ιουλίου 2016, να μη θεσπίσουν κανόνες σχετικούς με διοικητικές κυρώσεις, εφόσον οι παραβάσεις υπόκεινται ήδη σε ποινικές κυρώσεις δυνάμει του εθνικού τους δικαίου. Στην περίπτωση αυτή, οφείλουν να κοινοποιήσουν τους σχετικούς ποινικούς κανόνες στην Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών²³.

49. Η οδηγία 2014/57, σε αντίθεση με τον κανονισμό 596/2014, αναφέρεται ρητώς στην αρχή *ne bis in idem* με τις αιτιολογικές της σκέψεις 23 και 27, οι οποίες παρατέθηκαν ανωτέρω²⁴. Τονίζει μετ' επιτάσεως ότι η επιβολή ποινικών κυρώσεων (σύμφωνα με την ίδια αυτή οδηγία) και διοικητικών κυρώσεων (σύμφωνα με τον κανονισμό 596/2014) «δεν συνεπάγεται παραβίαση της αρχής κατά την οποία δεν χωρεί νέα δίωξη για το ίδιο αδίκημα (*ne bis in idem*)».

18 Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται τα ακόλουθα: ανάκληση ή αναστολή της άδειας λειτουργίας μιας επιχειρήσεως παροχής επενδυτικών υπηρεσιών· προσωρινή ή μόνιμη απαγόρευση ασκήσεως διευθυντικών καθηκόντων σε επιχειρήσεις παροχής επενδυτικών υπηρεσιών· προσωρινή απαγόρευση διενέργειας συναλλαγών για ίδιο λογαριασμό· μέγιστες διοικητικές χρηματικές κυρώσεις που ανέρχονται έως και στο τριπλάσιο του ποσού των κερδών που αποκτήθηκαν ή των ζημιών που αποφεύχθηκαν λόγω της παραβάσεως, εάν το εν λόγω ποσό μπορεί να προσδιοριστεί. Οι διοικητικές χρηματικές κυρώσεις, όσον αφορά τα φυσικά πρόσωπα, μπορούν να ανέλθουν έως 5 000 000 ευρώ και, στην περίπτωση των νομικών προσώπων, έως 15 000 000 ευρώ. Δυνάμει του άρθρου 31, παράγραφος 3, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέψουν υψηλότερα επίπεδα κυρώσεων.

19 Μεταξύ άλλων, αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 4ης Μαρτίου 2014, Grande Stevens κ.λπ. κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2014:0304JUD001864010 § 98), και της 11ης Σεπτεμβρίου 2009, Dubus S.A. κατά Γαλλίας (CE:ECHR:2009:0611JUD000524204).

20 Απόφαση της 5ης Ιουνίου 2012, Bonda (C-489/10, EU:C:2012:319).

21 Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105).

22 Απόφαση της 23ης Δεκεμβρίου 2009 (C-45/08, EU:C:2009:806, σκέψη 42).

23 Εάν το οικείο κράτος δεν εφαρμόζει το καθεστώς επιβολής διοικητικών κυρώσεων του κανονισμού και καταστέλλει μόνον τις συμπεριφορές καταχρήσεως της αγοράς μέσω ποινικών κυρώσεων, είναι προφανές ότι δεν μπορούν να ανακύψουν περιπτώσεις (ως εν προκειμένω) σωρεύσεως διοικητικών και ποινικών διαδικασιών, οπότε το δικαίωμα εκ του άρθρου 50 του Χάρτη γίνεται σεβαστό.

24 Βλ. σημείο 15 των παραρτήσεων προτάσεων.

50. Είναι αληθές, ωστόσο, ότι, παρά τις ρητές αυτές αναφορές, η οδηγία 2014/57 δεν περιλαμβάνει διατάξεις θεσπίζουσες κάποιον ειδικό μηχανισμό κατά τρόπο ώστε η σώρευση ποινικών και διοικητικών κυρώσεων να μην παραβιάζει την αρχή *ne bis in idem*. Απόκειται στα κράτη μέλη να διασφαλίσουν, κατά τη μεταφορά της οδηγίας αυτής στο εσωτερικό τους δίκαιο, τη μη δίωξη για τις ίδιες πράξεις.

51. Εν πάση περιπτώσει, εφόσον διατηρείται το σύστημα των παράλληλων διαδικασιών, διοικητικών και ποινικών, για την καταστολή συμπεριφορών καταχρήσεως της αγοράς, τα εθνικά δίκαια οφείλουν να προβλέπουν κατάλληλα διαδικαστικά μέσα ώστε να εμποδίζεται η σώρευση διαδικασιών και να διασφαλίζεται ότι ορισμένο πρόσωπο μπορεί να διωχθεί και να τιμωρηθεί μόνο μία φορά για τις ίδιες πράξεις²⁵.

B. Πρώτο προδικαστικό ερώτημα: εφαρμογή της αρχής ne bis in idem του άρθρου 50 του Χάρτη στη σώρευση ποινικών και διοικητικών διαδικασιών για συμπεριφορές χειραγωγήσεως της αγοράς

52. Με τις προτάσεις στην υπόθεση *Menci* ανέπτυξα εκτενώς τις σκέψεις μου ως προς:

- την εφαρμογή του άρθρου 50 του Χάρτη στη σώρευση φορολογικών και ποινικών κυρώσεων, υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου, ιδίως, της αποφάσεως της 26ης Φεβρουαρίου 2013, *Åkerberg Fransson*²⁶, και άλλων προγενέστερων αποφάσεων²⁷,
- τη νομολογία του ΕΔΔΑ σε σχέση με την αρχή *ne bis in idem*, τόσο καθ' ο μέρος αφορά την ταυτότητα των πραγματικών περιστατικών όσο και καθ' ο μέρος αφορά την επανάληψη των διαδικασιών επιβολής κυρώσεων²⁸,
- τον αντίκτυπο της αποφάσεως του ΕΔΔΑ, της 15ης Νοεμβρίου 2016, Α και Β κατά Νορβηγίας²⁹, στο δίκαιο της Ένωσης³⁰, και
- τη δυνατότητα περιορισμού του δικαιώματος του προσώπου να μη δικάζεται ή να μην τιμωρείται ποινικά δύο φορές για την ίδια αξιόποινη πράξη βάσει του άρθρου 52, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του Χάρτη³¹.

53. Φρονώ ότι οι ίδιες αυτές σκέψεις μπορούν να ληφθούν υπόψη, τηρουμένων των αναλογιών, για την ερμηνεία του εύρους της προστασίας που παρέχει το άρθρο 50 του Χάρτη έναντι της σωρεύσεως διαδικασιών και κυρώσεων, ποινικών και διοικητικών, για την ίδια πράξη, η οποία χαρακτηρίζεται ως κατάχρηση της αγοράς. Παραπέμπω, λοιπόν, σε αυτές.

25 Κάτι τέτοιο ισχύει σε διάφορα εθνικά νομικά συστήματα, ακόμη και με νομοθετικές τροποποιήσεις για την προσαρμογή των παλαιότερων κανόνων τους. Συγκεκριμένα, παραδείγματος χάριν, στη Γαλλία, ο *Loi n° 2016-819 du 21 juin 2016 réformant le système de répression des abus de marché* (περί αναθεώρησης του συστήματος καταστολής των καταχρήσεων της αγοράς, *JORF* αριθ. 0144, της 22ας Ιουνίου 2016) διατηρεί τις παράλληλες διαδικασίες, διοικητικές και ποινικές, για την καταστολή των συμπεριφορών καταχρήσεως της αγοράς, θεσπίζει, όμως, διαδικαστικό μηχανισμό προς αποτροπή της σωρεύσεως διαδικασιών. Προβλέπεται, προς τον σκοπό αυτό, «*aiguillage procedural*» (διαδικαστικός μηχανισμός προσδιορισμού της αρχής που θα επιληφθεί της υποθέσεως) μεταξύ της *Autorité des marchés financiers* (Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς) και της *Parquet national financier* (εισαγγελικής αρχής) η οποία αποτρέπει την κίνηση δύο διαδικασιών για τις ίδιες πράξεις. Βλ. τις αναλύσεις του *Conac, P.-H.*, «*La loi du 21 juillet 2016 réformant le système de répression des abus de marché*», *Bull. Joly Bourse*, αριθ. 7 και 8, Ιούλιος 2016, σ. 323, και του *Vreulx, Q.*, «*La consécration du principe ne bis in idem par la loi du 21 juin 2016 portant réforme du système de répression des abus de marché*», *Revue internationale des services financiers/International Journal for Financial Services*, 2015, αριθ. 1, σ. 36.

26 Υπόθεση C-617/10, EU:C:2013:105.

27 Προτάσεις *Menci*, σημεία 27 έως 34.

28 Όπ.π., σημεία 35 έως 56.

29 CE:ECHR:2016:1115JUD002413011.

30 Σημεία 57 έως 77 των προτάσεων *Menci*.

31 Όπ.π., σημεία 78 έως 94.

54. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί εάν το άρθρο 50 του Χάρτη επιτρέπει την κίνηση διοικητικής διαδικασίας για την επιβολή κυρώσεων στον επιδείξαντα την παράνομη συμπεριφορά της χειραγωγήσεως της αγοράς, οσάκις το εν λόγω πρόσωπο έχει καταδικαστεί, για την ίδια αυτή συμπεριφορά, με αμετάκλητη ποινική απόφαση.

55. Η εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem*, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη, απαιτεί τη συνδρομή τεσσάρων προϋποθέσεων: 1) ταυτότητα του προσώπου κατά του οποίου ασκείται δίωξη ή επιβάλλεται κύρωση, 2) ταυτότητα των κρινόμενων πραγματικών περιστατικών (*idem*), 3) σώρευση κυρωτικών διαδικασιών (*bis*), και 4) αμετάκλητος χαρακτήρας μιας εκ των δύο αποφάσεων.

56. Το αιτούν δικαστήριο δεν έχει αμφιβολίες ως προς την ταυτότητα του διωκόμενου προσώπου ούτε ως προς τον αμετάκλητο χαρακτήρα της ποινικής καταδίκης. Σύμφωνα με τη δικογραφία και τις προσκομισθείσες από τους διαδίκους λοιπές πληροφορίες, ο S. Ricucci αποτέλεσε αντικείμενο διπλής διώξεως και διπλής κυρώσεως, στο πλαίσιο τόσο ποινικής όσο και διοικητικής διαδικασίας. Όπως έχω ήδη εκθέσει, η στερητική της ελευθερίας ποινή³² επεβλήθη από το Tribunale di Roma (δικαστήριο Ρώμης), με την απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 2008, και κατέστη αμετάκλητη στις 11 Σεπτεμβρίου 2009. Η διοικητική κύρωση (πρόστιμο 10 200 000 ευρώ, μειωθέν κατά το ήμισυ μεταγενέστερα) επεβλήθη εις βάρος του προσώπου από την Consob, ενώ κατά της κυρώσεως αυτής εκκρεμεί προσφυγή ενώπιον του Corte suprema di cassazione (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου), κατά την εκδίκαση της οποίας ανέκυψαν τα προδικαστικά ερωτήματα.

57. Οι αμφιβολίες του αιτούντος δικαστηρίου επικεντρώνονται, επομένως, στα έτερα δύο στοιχεία της αρχής *ne bis in idem*, ήτοι την ταυτότητα των πραγματικών περιστατικών (*idem*) και την επανάληψη των διαδικασιών (*bis*).

1. Ταυτότητα των πραγματικών περιστατικών (idem)

58. Όπως εξηγώ με τις προτάσεις Mencì³³, σύμφωνα τόσο με τη νομολογία του Δικαστηρίου, ιδίως τη σχετική με το άρθρο 54 της Συμφωνίας της Σένγκεν, όσο και με την καθιερωθείσα μετά την απόφαση Zolotukhin κατά Ρωσίας³⁴ νομολογία του ΕΔΔΑ, η απαγόρευση της διπλής τιμωρίας αναφέρεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά (*idem factum*), νοουμένων τούτων ως ενός συνόλου συγκεκριμένων περιστάσεων άρρηκτα συνδεδεμένων μεταξύ τους, ανεξαρτήτως του νομικού χαρακτηρισμού τους ή του προστατευομένου εννόμου αγαθού (*idem crimen*).

32 Υπενθυμίζω ότι η στερητική της ελευθερίας ποινή ανερχόταν σε τέσσερα έτη και έξι μήνες (μειωθείσα σε τρία έτη κατόπιν συμβιβασμού και εξαλειφθείσα, μεταγενέστερα, με απονομή χάριτος), πλέον λοιπών παρεπομένων ποινών, οι οποίες είναι υπό εκτέλεση.

33 Σημεία 100 έως 109.

34 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 10ης Φεβρουαρίου 2009, CE:ECHR:2009:0210JUD001493903.

59. Το Δικαστήριο οφείλει, κατά την κρίση μου, να ακολουθήσει, την ίδια αυτήν κατεύθυνση κατά την εφαρμογή του άρθρου 50 του Χάρτη. Δεν κρίνω σκόπιμο να επεκταθώ περισσότερο ως προς το σημείο αυτό³⁵, διότι, εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι οι πράξεις για τις οποίες επιβλήθηκε δύο φορές κύρωση στον S. Ricucci είναι οι ίδιες. Κανένας από τους διαδίκους που κατέθεσαν παρατηρήσεις δεν το αμφισβητεί, ούτως δε εκτιμά το αιτούν δικαστήριο με τη διάταξη του, παραπέμποντας ρητώς στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ στις υποθέσεις Zolotukhin κατά Ρωσίας³⁶ και Grande Stevens κ.λπ. κατά Ιταλίας³⁷.

60. Επιπλέον, όπως προτείνει η Επιτροπή με τις γραπτές παρατηρήσεις της, η εφαρμογή του κριτηρίου *idem crimen* αντί του *idem factum* θα οδηγούσε εν προκειμένω στο ίδιο αποτέλεσμα, καθόσον το προστατευόμενο από τα άρθρα 187ter και 185 του TUF έννομο συμφέρον είναι το ίδιο, ήτοι, η ακεραιότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών.

2. Επανάληψη των διαδικασιών επιβολής κυρώσεων (*bis*)

61. Παράβαση του άρθρου 50 του Χάρτη θα σημειωνόταν εάν, πέραν της αμετάκλητης ποινικής καταδίκης, το ίδιο πρόσωπο υποβαλλόταν σε κυρωτική διαδικασία (όπως αυτή που κινεί η Consob), κατά το πέρασ της οποίας θα μπορούσαν να του επιβληθούν κυρώσεις οι οποίες, καίτοι παρουσιάζονται τύποις ως διοικητικές, είναι, στην πραγματικότητα, γνήσιες *ποινές*.

62. Όπως επισήμανα στις προτάσεις Mencì³⁸, το Δικαστήριο χρησιμοποιεί, στο πλαίσιο του άρθρου 50 του Χάρτη, τα καλούμενα *κριτήρια Engel*, ως παραμέτρους προκειμένου να διαπιστώσει τότε μια διαδικασία ή κύρωση, κατ' αρχήν διοικητικού χαρακτήρα, είναι ποινικής φύσεως³⁹.

63. Το *πρώτο κριτήριο Engel* (ο νομικός χαρακτηρισμός της παραβάσεως κατά το εσωτερικό δίκαιο) δεν έχει εν προκειμένω ιδιαίτερη σημασία, καθόσον το ιταλικό δίκαιο χαρακτηρίζει τις κινούμενες από την Consob διαδικασίες και τις επιβαλλόμενες από αυτήν κυρώσεις ως διοικητικές. Τούτο δεν εμποδίζει, ωστόσο, την περαιτέρω ανάλυση του υπό το πρίσμα των άλλων δύο κριτηρίων⁴⁰.

64. Το *δεύτερο κριτήριο Engel* αφορά τη νομική φύση της παραβάσεως. Μια κατ' όνομα διοικητική παράβαση έχει, στην πραγματικότητα, ποινικό χαρακτήρα όταν συγκεντρώνει ορισμένα χαρακτηριστικά (μεταξύ αυτών, ο κολασμός της να υπαγορεύεται από κατασταλτικούς και προληπτικούς σκοπούς και να μην περιορίζεται στην επανόρθωση της περιουσιακής ζημίας, και να διαφυλάσσει έννομα αγαθά των οποίων η προάσπιση διασφαλίζεται συνήθως δυνάμει κανόνων του ποινικού δικαίου) στα οποία αναφέρομαι με τις προτάσεις Mencì⁴¹.

35 Θεωρητικώς θα μπορούσε να τεθεί το ζήτημα εάν η υιοθέτηση της ταυτότητας του προστατευόμενου εννόμου συμφέροντος ως κριτηρίου θα επαγόταν αδικαιολόγητο περιορισμό του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 50 του Χάρτη, με αποτέλεσμα η παρεχόμενη από αυτό προστασία να είναι μικρότερη από αυτήν του άρθρου 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 7, όπερ αντίκειται στην επιταγή του άρθρου 53 του εν λόγω Χάρτη. Ο περιορισμός θα σημειωνόταν τόσο στις περιπτώσεις εφαρμογής του άρθρου 50 σε ένα και μόνον κράτος όσο και στις διασυνοριακές περιπτώσεις, στις οποίες αναφέρθηκε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Εν πάση περιπτώσει, επαναλαμβάνω, δεν κρίνεται αναγκαία η εμβάθυνση στο πρόβλημα αυτό, καθόσον δεν τίθεται εν προκειμένω.

36 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 10ης Φεβρουαρίου 2009, CE:ECHR:2009:0210JUD001493903.

37 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 4ης Μαρτίου 2014 (CE:ECHR:2014:0304JUD001864010, §§ 219 έως 228). Με την απόφαση αυτή, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι, ενόψει καταχρήσεως της αγοράς για την οποία είχαν επιβληθεί κυρώσεις στο πλαίσιο δύο διαδικασιών (διοικητικής και ποινικής) κατ' εφαρμογήν των άρθρων 187ter και 185 του TUF, και υπό περιστάσεις παρόμοιες με αυτές της υπό κρίση υποθέσεως, συνέτρεχε η ταυτότητα πραγματικών περιστατικών.

38 Σημείο 31.

39 Αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 2013, Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 35), και της 5ης Ιουνίου 2012, Bonda (C-489/10, EU:C:2012:319, σκέψη 37).

40 Προτάσεις Mencì, σημεία 46 και 111.

41 Όπ.π., σημεία 47 και 112 έως 115.

65. Κατά το αιτούν δικαστήριο, λαμβανομένης υπόψη της φύσεως της παραβάσεως, οι κολαζόμενες από την Consob διοικητικές παραβάσεις έχουν κατ' ουσίαν ποινικό χαρακτήρα, σύμφωνα με το *δεύτερο κριτήριο Engel*, κρίση την οποία συμμερίζομαι. Τα προστατευόμενα διά των παραβάσεων αυτών έννομα αγαθά (άρθρο 187ter του TUF) είναι ταυτόσημα με αυτά που προστατεύονται από άλλες ομώνυμες αξιόποινες πράξεις (άρθρο 185 του TUF). Με αμφότερες επιδιώκεται η διαφύλαξη της ακεραιότητας των χρηματοπιστωτικών αγορών και της εμπιστοσύνης του κοινού στην ασφάλεια των συναλλαγών. Η απονομή κυρωτικών εξουσιών στην Consob για την καταστολή αυτού του είδους παραβάσεων υπακούει τόσο σε προληπτικούς σκοπούς (να αποτρέπονται δυνητικοί παραβάτες από παράνομες συμπεριφορές καταχρήσεως της αγοράς) όσο και σε κατασταλτικούς (να τιμωρούνται εκείνοι που έχουν τελέσει τέτοιες πράξεις και να εμποδίζεται η υποτροπή τους)⁴².

66. Το *τρίτο κριτήριο Engel* συνδέεται με τη φύση και τον βαθμό αυστηρότητας της κυρώσεως, στοιχεία που μπορούν να εκτιμώνται βάσει των κριτηρίων στα οποία αναφέρομαι ομοίως με τις προτάσεις Mencí⁴³. Λαμβανομένου υπόψη του πλήθους των κυρώσεων που η Consob μπορεί να επιβάλλει και, ιδίως, του υψηλού ποσού των δυνάμενων να επιβληθούν προστίμων (εν προκειμένω, 10 200 000 ευρώ), το αιτούν δικαστήριο αναγνωρίζει ότι πρόκειται για κυρώσεις με σαφή ποινική απόχρωση.

67. Η αυστηρότητα των κυρώσεων πρέπει να εκτιμάται, όπως αναφέρει και το αιτούν δικαστήριο, σε συνάρτηση με τη δυνάμενη να επιβληθεί εκ των προτέρων στο οικείο πρόσωπο κύρωση, και όχι με την τελικώς επιβαλλόμενη ή εκτελούμενη: ενδεχόμενη μεταγενέστερη μείωση της ποινής ή η μη εκτέλεσή της λόγω απονομής χάριτος (όπως συνέβη εν προκειμένω) δεν ασκούν επιρροή⁴⁴.

68. Η εφαρμογή των *κριτηρίων Engel* στη διαφορά της κύριας δίκης εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο, το οποίο είναι σε καλύτερη θέση να εκτιμήσει εάν η υποβληθείσα στην κρίση του διοικητική κύρωση έχει, στην πραγματικότητα, ποινικό χαρακτήρα. Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο φαίνεται να εκτιμά ότι η επιβληθείσα από την Consob στον S. Ricucci διοικητική κύρωση έχει ποινικό χαρακτήρα.

69. Βάσει της προκειμένης αυτής, το πιο συνεπές συμπέρασμα είναι ότι η ιταλική νομοθεσία περί καταχρήσεως της αγοράς επιτρέπει τη διπλή καταστολή, διοικητική (κατ' ουσίαν, όμως, ποινική) και ποινική, της ίδιας παράνομης συμπεριφοράς, χωρίς να θεσπίζει σαφή διαδικαστικό μηχανισμό προς αποφυγή της διπλής διώξεως και της διπλής τιμωρίας του αυτουργού. Στον βαθμό αυτόν, η ιταλική νομοθεσία προσβάλλει το προστατευόμενο από το άρθρο 50 του Χάρτη δικαίωμα *ne bis in idem*.

70. Κατά του συμπεράσματος αυτού προβλήθηκαν δύο ενστάσεις. Η πρώτη επισημαίνει ότι μεταξύ της διαδικασίας επιβολής διοικητικών κυρώσεων και της ποινικής διαδικασίας υφίσταται αρκούντως στενός ουσιαστικός και χρονικός σύνδεσμος, κατά την έννοια της αποφάσεως του ΕΔΔΑ Α και Β κατά Νορβηγίας⁴⁵, όπερ θα τις καθιστούσε συμβατές με το άρθρο 50 του Χάρτη.

42 Υπό την ίδια αυτή έννοια, απόφαση του ΕΔΔΑ της 4ης Μαρτίου 2014, Grande Stevens κ.λπ. κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2014:0304JUD001864010, § 96).

43 Σημεία 48 και 119.

44 Απόφαση του ΕΔΔΑ της 4ης Μαρτίου 2014, Grande Stevens κ.λπ. κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2014:0304JUD001864010, §§ 97 και 98).

45 CE:ECHR:2016:1115JUD002413011.

71. Δεν συμμερίζομαι το επιχείρημα αυτό, για τους λόγους που αναλυτικότερα εκθέτω με τις προτάσεις Mencí⁴⁶. Επαναλαμβάνω ότι το Δικαστήριο οφείλει να μην κάνει δεκτή την περιοριστική ερμηνεία του δικαιώματος *ne bis in idem* του άρθρου 50 του Χάρτη και, ως εκ τούτου, να μην ακολουθήσει τις κατευθύνσεις της νομολογιακής μεταστροφής του ΕΔΔΑ ως προς το άρθρο 4 του πρωτοκόλλου αριθ. 7. Αντιθέτως, εναπόκειται σε αυτό να διατηρήσει ένα υψηλότερο επίπεδο προστασίας του δικαιώματος αυτού, στη γραμμή των αποφάσεων που έχει μέχρι τώρα εκδώσει επί του άρθρου 50 του Χάρτη⁴⁷.

72. Η δεύτερη ένσταση έγκειται στο ότι το *doppo binario sanzionario* θα έβρισκε έρεισμα την ανάγκη διασφάλισης αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών κυρώσεων, ως απάντηση στις συμπεριφορές καταχρήσεως της αγοράς. Όπως απαιτεί το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/6. Η Ιταλική, η Γερμανική και η Πολωνική Κυβέρνηση, καθώς και η Consob, υποστήριξαν, με τις προφορικές παρατηρήσεις τους, ότι τα χαρακτηριστικά αυτά των κυρώσεων επιτρέπουν τον περιορισμό του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 50 του Χάρτη, κατά τρόπο ώστε η διπλή καταστολή, ποινική και διοικητική, να συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη καταπολέμηση των συμπεριφορών καταχρήσεως της αγοράς.

73. Όπως και η Επιτροπή, φρονώ ότι η επιταγή περί αποτελεσματικότητας των κυρώσεων δεν συνιστά περιορισμό του δικαιώματος *ne bis in idem* του άρθρου 50 του Χάρτη. Η υποχρέωση εφαρμογής αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών κυρώσεων βαρύνει τα κράτη κατά τρόπο γενικό και ανεξάρτητο από το εάν υιοθετούν σύστημα παράλληλων διαδικασιών (ποινικών και διοικητικών) ή μίας μόνο διαδικασίας (ποινικής) για τον κολασμό των καταχρήσεων της αγοράς. Όποιος και αν είναι ο επιλεγείς μηχανισμός, το σύστημα επιβολής κυρώσεων πρέπει να είναι αποτελεσματικό και, σε κάθε περίπτωση, να σέβεται το προστατευόμενο από το άρθρο 50 του Χάρτη δικαίωμα *ne bis in idem*.

74. Όπως ανέπτυξα με τις προτάσεις Mencí⁴⁸, μόνο βάσει της οριζόντιας διατάξεως του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη θα μπορούσε διαπιστωθεί εάν η αποτελεσματικότητα των κυρώσεων κατά των καταχρήσεων της αγοράς μπορεί να χαρακτηριστεί «σκοπός γενικού συμφέροντος» δυνάμενος να δικαιολογήσει εξαιρέσεις από το άρθρο 50 του Χάρτη⁴⁹.

75. Σύμφωνα με την οριζόντια διάταξη του άρθρου 52, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, του Χάρτη, ο περιορισμός του δικαιώματος *ne bis in idem* πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενό του. Κατά τη δεύτερη περίοδο της παραγράφου αυτής, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας, περιορισμοί του δικαιώματος *ne bis in idem* επιτρέπεται να επιβάλλονται μόνον εφόσον είναι αναγκαίοι και ανταποκρίνονται πραγματικά σε σκοπούς γενικού συμφέροντος που αναγνωρίζει η Ένωση ή στην ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων⁵⁰.

76. Από τις τέσσερις προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν προκειμένου να μπορεί να δικαιολογηθεί ο περιορισμός του θεμελιώδους δικαιώματος, η πρώτη και η τελευταία δεν παρουσιάζουν, εν προκειμένω, ιδιαίτερες δυσχέρειες. Ο εθνικός νόμος παρέχει κάλυψη στη διπλή δίωξη και η επιλογή αυτή ανταποκρίνεται σε σκοπό γενικού συμφέροντος αναγνωριζόμενο από το ίδιο το δίκαιο της Ένωσης (ήτοι, την προστασία της ακεραιότητας των χρηματοπιστωτικών αγορών).

46 Σημεία 63 έως 73.

47 Εάν το Δικαστήριο αποφασίσει να ερμηνεύσει το άρθρο 50 του Χάρτη σύμφωνα με την απόφαση του ΕΔΔΑ Α και Β κατά Νορβηγίας, το εθνικό δικαστήριο θα πρέπει να εξετάσει εάν στην υπόθεση του S. Ricucci υφίσταται αρκούντως στενός ουσιαστικός και χρονικός σύνδεσμος μεταξύ της ποινικής και της διαδικασίας επιβολής διοικητικών κυρώσεων. Η Ιταλική Κυβέρνηση και η Consob υποστήριξαν, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ότι ο σύνδεσμος αυτός υφίστατο, τα στοιχεία, όμως, που περιλαμβάνονται στη δικογραφία καθιστούν αμφίβολη, τουλάχιστον, τη χρονική σύνδεση.

48 Σημεία 78 έως 93.

49 Βλ. απόφαση της 27ης Μαΐου 2014, Spasic (C-129/14 PPU, EU:C:2014:586, σκέψη 55).

50 Όπ.π., σκέψη 56.

77. Διατηρώ, ωστόσο, αμφιβολίες ως προς το εάν, υπό τις συνθήκες αυτές, γίνεται σεβαστό το βασικό περιεχόμενο του δικαιώματος του προσώπου να μη δικάζεται ή να μην τιμωρείται ποινικά δύο φορές για την ίδια αξιόποινη πράξη. Εν πάση περιπτώσει, τούτος δε είναι ο καθοριστικός παράγοντας, ο εξεταζόμενος εν προκειμένω περιορισμός δεν είναι, κατά την άποψή μου, αναγκαίος, κατά την έννοια του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη.

78. Το γεγονός ότι υφίστανται αποκλίνουσες μεταξύ τους λύσεις στα κράτη μέλη ως προς το σημείο αυτό καταδεικνύει από μόνο του, κατά την άποψή μου, τον μη αναγκαίο χαρακτήρα του περιορισμού αυτού. Εάν, πράγματι, ήταν αναγκαίος, σύμφωνα με το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη, θα ήταν για το σύνολο των κρατών μελών και όχι για μερικά μόνον εξ αυτών. Υπάρχουν κράτη μέλη που εφαρμόζουν συστήματα μίας μόνο διαδικασίας για την καταστολή των συμπεριφορών καταχρήσεως της αγοράς και άλλα που έχουν διατηρήσει το σύστημα των παράλληλων διαδικασιών, θεσπίζοντας, ωστόσο, διαδικαστικούς μηχανισμούς («aiguillage» στη Γαλλία) που εμποδίζουν τη σώρευση των κυρώσεων⁵¹.

79. Η αποτρεπτική ικανότητα μιας κυρώσεως εξαρτάται από την αυστηρότητά της: αναμφίβολα, οι στερητικές της ελευθερίας ποινές (ήτοι, οι προβλεπόμενες για τις αξιόποινες πράξεις) είναι πιο αποτρεπτικές από τις χρηματικές (ίδιες του διοικητικού συστήματος). Ένα σύστημα που συνδυάζει, χωρίς να προβαίνει σε σώρευση, τις τελευταίες για τις λιγότερο σοβαρές παραβάσεις και επιφυλάσσει τις πρώτες για τις πιο σοβαρές θα σεβόταν τον συνιστάμενο στην αποτροπή του πολλαπλασιασμού των καταχρήσεων αυτών σκοπό.

80. Όσον αφορά την αποτελεσματικότητα, δεν αντιλαμβάνομαι για ποιο λόγο, εφόσον πρόκειται για ποινικές κατ' ουσίαν κυρώσεις και, ως εκ τούτου, υποκείμενες στις εγγενείς στο δίκαιο επιβολής κυρώσεων εγγυήσεις, η δράση των οργάνων της Διοικήσεως θα πρέπει, κατ' ανάγκη, να είναι πιο εκτεταμένη από αυτήν των δικαστηρίων. Απόκειται στα κράτη μέλη να θεσπίσουν τα κατάλληλα μέτρα (νομοθετικά, διοικητικά και δικαιοδοτικά) για την καταπολέμηση των καταχρήσεων της αγοράς, συμβιβάζοντας την αποτελεσματικότητά τους με τον σεβασμό των δικαιωμάτων που διαφυλάσσει ο Χάρτης.

81. Εν συνόψει, οσάκις η διοικητική κύρωση έχει κατ' ουσίαν ποινικό χαρακτήρα, η διπλή καταστολή, διοικητική και ποινική, των ίδιων παράνομων συμπεριφορών καταχρήσεως της αγοράς, χωρίς να θεσπίζεται διαδικαστικός μηχανισμός προς αποτροπή της, δεν εγγυάται τον σεβασμό του προστατευόμενου από το άρθρο 50 του Χάρτη δικαιώματος *ne bis in idem*.

Γ. Δεύτερο προδικαστικό ερώτημα

82. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί εάν το άρθρο 50 του Χάρτη έχει ευθεία εφαρμογή σε περιπτώσεις όπως η υπό κρίση και εάν απονέμει δικαιώματα στους πολίτες που τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να προστατεύουν.

83. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό μπορεί ευχερώς να συναχθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου. Το άρθρο 50 του Χάρτη αποτελεί σαφή, ακριβή και απαλλαγμένη αιρέσεων διάταξη, η οποία απονέμει ευθέως σε κάθε πρόσωπο το δικαίωμα να μη δικάζεται ή να μην τιμωρείται ποινικά δύο φορές για την ίδια αξιόποινη πράξη. Οποιοσδήποτε, επομένως, μπορεί να το επικαλεστεί ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, τα οποία υποχρεούνται να το προστατεύουν.

⁵¹ Βλ. την εκτεταμένη μελέτη του συγκριτικού δικαίου στην οποία προβαίνουν διάφοροι συγγραφείς στη μονογραφία της *Revue internationale des services financiers/International Journal for Financial Services*, 2015, αριθ. 1· καθώς, επίσης, Lecoq, A., *Principe non bis in idem: vers l'esquisse d'une standardisation de l'Una Via procédural: expériences belges et françaises*, *Tijdschrift voor rechtspersoon en vennootschap/Revue pratique des sociétés*, 2016, αριθ. 6, σ. 645 έως 668· Club des juristes, *Poursuite et sanction des abus de marché: le droit français à l'épreuve des textes communautaires et des jurisprudences récentes* (CEDH, CJUE, Conseil constitutionnel, Μάιος του 2015, www.leclubdesjuristes.com/les-commissions/rapport-poursuite-et-sanction-des-abus-de-marche/).

84. Επιπλέον, το άρθρο 50 του Χάρτη, σύμφωνα με το άρθρο 6 της ΣΕΕ, αποτελεί μέρος του πρωτογενούς δικαίου της Ένωσης και, ως τέτοιο, κατισχύει των κανόνων του παράγωγου δικαίου της Ένωσης και των κανόνων των κρατών μελών.

85. Σε περίπτωση συγκρούσεως μεταξύ του εθνικού δικαίου και των προστατευόμενων από τον Χάρτη δικαιωμάτων, το επιφορτισμένο, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, με την εφαρμογή των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης εθνικό δικαστήριο οφείλει να διασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα των τελευταίων. Οφείλει, επομένως, να αφήσει αυτεπαγγέλτως, εάν είναι αναγκαίο, ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη διάταξη της εθνικής νομοθεσίας, έστω και μεταγενέστερη, χωρίς να υποχρεούται να ζητήσει ή να αναμείνει την προηγούμενη εξαφάνισή της είτε διά της νομοθετικής οδού είτε μέσω οιασδήποτε άλλης συνταγματικής διαδικασίας⁵².

86. Θα ήταν πράγματι ασύμβατη προς τις επιταγές που είναι συμφυείς με τον ίδιο τον χαρακτήρα του δικαίου της Ένωσης κάθε διάταξη εθνικής έννομης τάξης και κάθε νομοθετική, διοικητική ή δικαστική πρακτική που θα είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της πρακτικής αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης, λόγω της μη αναγνωρίσεως στο αρμόδιο για την εφαρμογή του δικαίου αυτού δικαστήριο της εξουσίας να πράττει, κατά το χρονικό ακριβώς σημείο της εφαρμογής αυτής, οτιδήποτε είναι αναγκαίο ώστε να αποκλειστεί η εφαρμογή των εθνικών νομοθετικών διατάξεων που εμποδίζουν ενδεχομένως την πλήρη αποτελεσματικότητα των κανόνων της Ένωσης⁵³.

87. Εφόσον πρόκειται για κανόνες ασύμβατους προς το προστατευόμενο από το άρθρο 50 του Χάρτη δικαίωμα *ne bis in idem*, το εθνικό δικαστήριο ή οι αρμόδιες διοικητικές αρχές οφείλουν, επομένως, να παύσουν τις εκκρεμείς διαδικασίες, χωρίς αρνητικές συνέπειες για τον ενδιαφερόμενο ο οποίος έχει δικαστεί ή τιμωρηθεί στο πλαίσιο άλλης ποινικής ή διοικητικής διαδικασίας ποινικού χαρακτήρα.

IV. Πρόταση

88. Βάσει των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα του Corte suprema di cassazione (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Ιταλία) ως εξής:

«Το άρθρο 50 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

- 1) δεν επιτρέπει τη διπλή καταστολή, διοικητική και ποινική, της ίδιας παράνομης συμπεριφοράς καταχρήσεως της αγοράς, οσάκις η διοικητική κύρωση η οποία, κατά την εθνική νομοθεσία, προβλέπεται για τον κολασμό της έχει κατ' ουσίαν ποινικό χαρακτήρα, η δε επανάληψη των διαδικασιών κατά του ιδίου προσώπου και για τις ίδιες πράξεις έχει θεσπιστεί άνευ διαδικαστικού μηχανισμού προς αποτροπή της σωρεύσεως αυτής,
- 2) μπορεί να τύχει ευθείας επικλήσεως από ιδιώτη ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, το οποίο υποχρεούται να διασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα της αρχής *ne bis in idem*, αφήνοντας, εν ανάγκη, αυτεπαγγέλτως ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη διάταξη της εθνικής νομοθεσίας.»

⁵² Αποφάσεις της 9ης Μαρτίου 1978, *Simmenthal* (106/77, EU:C:1978:49, σκέψεις 21 και 24), της 19ης Νοεμβρίου 2009, *Filipiak* (C-314/08, EU:C:2009:719, σκέψη 81), της 22ας Ιουνίου 2010, *Melki και Abdeli* (C-188/10 και C-189/10, EU:C:2010:363, σκέψη 43), και της 26ης Φεβρουαρίου 2013, *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 45).

⁵³ Αποφάσεις της 22ας Ιουνίου 2010, *Melki και Abdeli* (C-188/10 και C-189/10, EU:C:2010:363, σκέψη 44), και της 26ης Φεβρουαρίου 2013, *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 46).